

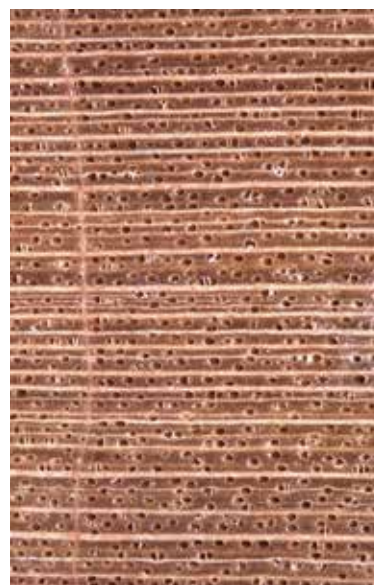
Μικροξυλογλυπτική του Αγίου Όρους

Σκοπός του άρθρου είναι να αναδείξει αφενός και να ενημερώσει αφετέρου το κοινό για την όμορφη και ιστορική τέχνη της ξυλογλυπτικής που αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτιστικής και θρησκευτικής κληρονομιάς της χώρας μας.

Χρήστου Σοφογιάννη & Γεωργίου Μαντάνη
Τμήμα Σχεδιασμού & Τεχνολογίας Ξύλου & Επίπλου, Τ.Ε.Ι. Θεσσαλίας

Η ξυλογλυπτική λοιπόν είναι μια ιδιαίτερη και δύσκολη τέχνη του ξύλου· είναι ουσιαστικά η ανάγλυφη απεικόνιση μορφών, αντικειμένων και σχεδίων πάνω σε ξύλο. Είναι μια τέχνη με μεγάλη παράδοση στη χώρα μας (Άγιο Όρος, Σύρος, Λέσβος, Μέτσοβο, Κρήτη, Μακεδονία κ.α.) που ξεκινάει από πολλούς αιώνες πριν και χρησιμοποιείται ιδίως για τη διακόσμηση οικιών και εκκλησιών. Στις μέρες μας αντιλαμβανόμαστε την ξυλογλυπτική κυρίως στα ξυλόγλυπτα των ναών και των μονών της ορθόδοξης χριστιανικής εκκλησίας, π.χ. τέμπλα, άμβωνες, δεσποτικοί θρόνοι κ.ά. Από τεχνικής άποψης η ξυλογλυπτική τέχνη βρίσκει τις εξής εφαρμογές γενικότερα:

- α) στη διακόσμηση αντικειμένων όπως σκευή, χρηστικά εργαλεία,
- β) στη διακόσμηση επίπλων και ξυλοκατασκευών,
- γ) στη δημιουργία έργων τέχνης όπως ανάγλυφων διακοσμητικών, αγαλμάτων κ.ά., και
- δ) στη διακόσμηση κτιρίων.

Εμφάνιση της εγκάρσιας τομής ξύλου *Acer sp.* από εικόνα μικροξυλογλυπτικής του Αγ. Όρους (φωτογραφία: Γ. Μαντάνης, 2016).

Ένας ξεχωριστός και ιδιαίτερος κλάδος της τέχνης αυτής είναι η μικροξυλογλυπτική η οποία έχει τη δική της τεχνική - αισθητική και απαιτεί θα λέγαμε το ιδιαίτερο ψυχολογικό και επαγγελματικό υπόστρωμα από την πλευρά του δημιουργού (κατασκευαστή). Το Άγιο Όρος σίγουρα αποτελεί το μέρος εκείνο με την πλουσιότερη, σε ποιότητα και ποσότητα, περιοχή της χώρας μας με έργα μικροξυλογλυπτικής της ορθόδοξης χριστιανικής τέχνης από τον 11ο αιώνα μέχρι και την όγδοη δεκαετία του 20ου αιώνα. Η ιδιαίτερη αυτή τέχνη περιλαμβάνει ξυλοτεχνουργήματα υψηλής τεχνικής, αισθητικής και διακοσμητικής αξίας, όπως εικόνες, εγκόλπια, σταυρούς, κουτάλια (χουλιάρια), σφραγίδες κ.α. (Εικ. 1, 2).

Η τέχνη της μικροξυλογλυπτικής στο Άγιο Όρος

Με παράδοση πολλών αιώνων στο Άγιο Όρος, η τέχνη της μικροξυλογλυπτικής συνεχίζει να εξασκείται (ίσως όχι με την ίδια ένταση όπως παλαιότερα) από τους μοναχούς που διαβιούν σε κελιά και σκήτες. Η μοναδική αυτή τέχνη που απαιτεί ιδιαίτερα χαρίσματα και υπομονή, προσήλωση και ησυχία, συνδυάζεται πάντοτε με αδιάλειπτη προσευχή και νηστεία. Αυτά τα έργα τέχνης αποτελούσαν πηγή μικρών εσόδων για να εξασφαλίσουν οι μοναχοί τα προς το ζην, ιδίως οι ερημίτες και οι ασκητές μοναχοί. Κυρίως δε, όπως βλέπουμε και στις ιστορικές αναφορές, στο νότιο και νοτιοδυτικό άκρο της χερσονήσου του Άθω, όπου ευδοκικεί και ο σφένδαμος (*Acer sp.*), το ξύλο του οποίου είναι ανοιχτόχρωμο, ομοιόμορφο στη δομή του (διασπορόπορο), αρκετά σκληρό, συνεκτικό και ταυτόχρονα κατάλληλο για λεπτή επεξεργασία ιδίως στο σομφό του τμήμα. Κατά κανόνα, στη μικροξυλογλυπτική προτιμάται το σομφό ξύλο (εξωτερικό μέρος του κορμού) διότι είναι μαλακότερο, πιο ευκολοδούλευτο και κυρίως επιδέχεται χειρισμούς προστατευτικής συντήρησης (σημ. είναι πιο πορώδες και απορροφητικό). Στο Άγιο Όρος συναντάμε επίσης για χρήση και το ξύλο φλαμουριού (τον 20ο αιώνα) που έχει χρησιμοποιηθεί για όμορφες κατασκευές μικροξυλογλυπτικής κυρίως σε σφραγίδες. Παραμένει υπό διερεύνηση αν έχουν χρησιμοποιηθεί τα είδη καρυδιάς και κυπαρισσιού στη μικροξυλογλυπτική του Αγίου Όρους. Τα εν λόγω είδη είναι διαδεδομένα στην ξυλογλυπτική των νησιών του Αιγαίου, της Μ. Ασίας, της Μακεδονίας, της Κρήτης κ.α. Σημειωτέον, η γνωστή σε όλους μας, καλή και ανθεκτική καστανιά (του Αγίου Όρους) ένα είδος μοναδικό και ανθεκτικό για δομικές χρήσεις (δοκοί, κολώνες, πόρτες-παράθυρα, δάπεδα) είναι εντελώς ακατάλληλο για ξυλογλυπτική λόγω της ιδιαίτερης μικροδομής του (ύπαρξη πόρων, δομή δακτυλιόπορου) που το κάνει εύθραυστο αλλά και εύθριπτο στη χειρωνακτική καταπόνηση με τα εργαλεία της ξυλογλυπτικής.

Το σφενδάμι κυριαρχεί στην μικροξυλογλυπτική

Λίγες μόνο ειδικές μελέτες της τέχνης της μικροξυλογλυπτικής του Αγίου Όρους έχουν εκπονηθεί μέχρι σήμερα, ενώ δεν έχει γίνει σχεδόν καμιά συστηματική καταγραφή και καταλογογράφηση, ιδίως όσον αφορά τα τεχνολογικά χαρακτηριστικά της τέχνης αυτής. Μελέτη που εκπονήθηκε πρόσφατα στο Εργαστήριο Τεχνολογίας Ξύλου του ΤΕΙ/Θ σε μια σειρά περισσότερων από 100 έργων μικροξυλογλυπτικής προέλευσης Αγ. Όρους, από τη Συλλογή του Δημητρίου Διβάνη έδειξε ότι το κυρίαρχο είδος για μικροξυλογλυπτική είναι το σφενδάμι, κν. ξηροπλατάνη (*Acer platanoides*), ή άλλα είδη σφενδαμιού. Συγκεκριμένα, έγινε μακροσκοπική παρατήρηση και μελέτη του ξύλου σε μια μικρή εικόνα του Αγ. Νικολάου επί παραδείγματι και από τομή στο ανώτερο μέρος της στην εγκάρσια

ΑΡΙΣΤΕΡΑ: Ξύλινη εικόνα μικροξυλογλυπτικής του Αγ. Όρους, που απεικονίζει τον Άγιο Νικόλαο, μέσα του 20ου αιώνα (Συλλογή Δημητρίου Διβάνη). ΔΕΞΙΑ: Ξύλινο χουλιάρι του Αγίου Όρους στο φυσικό του χρώμα, μέσα του 20ου αιώνα (Συλλογή Δημητρίου Διβάνη).

τομή (σόκορο) πάρθηκε η εμφάνιση όπως στην Εικ. 3. Αυτό αποδεικνύει ότι το είδος είναι σφενδάμι: εμφανές διασπορόπορο, ανοικτού χρώματος, με πολυάριθμους πόρους (μόνοι ή ομάδες των 2-3), με μέτριας διαμέτρου πόρους (αγγεία) περίπου 50-100 μμ, με σχετικά παχιές 3-σειρες έως 5-σειρες ακτίνες, σε πυκνή μάλλον διάταξη. Είδη σφενδαμιού είναι γνωστό ότι φύονται σε δάση στη νότια και τη νοτιοδυτική περιοχή της χερσονήσου του Άθω. Πρόσθετα μακροσκοπικά φάνηκε να έχει φαρδύβεννα νερά (σχεδίαση) σε τομή εφραπτομενική σαν «δαντέλα», σαφή ένδειξη είδους που ανήκει στην οικογένεια *Acer*. Συμπερασματικά, τα περισσότερα έργα που μελετήθηκαν στο εργαστήριο ήταν κατασκευασμένα από σφενδάμι (*Acer sp.*). Ωστόσο, αναγνωρίστηκε σε έργο (σφραγίδα) το είδος φλαμουρί (τηλιά), και σε λίγα έργα μικροξυλογλυπτικής (Εικ. 2), κυρίως χουλιάρια πολύ ανοικτού χρώματος (ελαφρύ κτρινωπού) το είδος πυξάρι (*Buxus sp.*). Η μοναδική μικροξυλογλυπτική τέχνη του Αγίου Όρους δεν έχει μελετηθεί εκτεταμένα έως σήμερα στο βαθμό που θα έπρεπε. Αυτό πρέπει να γίνει ώστε να ερευνηθούν τα τεχνολογικά στοιχεία αυτής της τέχνης και να αναδειχθούν τα τεχνικά στοιχεία αυτής της ξυλουργικής τέχνης που είναι σημαντικής πολιτιστικής και θρησκευτικής αξίας.

Βιβλιογραφία

- Κακαράς, Ι. και Μπόθος, Γ. 2011. Ξυλογλυπτική, βιβλίο Τ.Ε.Ε., Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα.
- Κακούρος, Π. και Ντάφης, Σ. 2004. Τεχνική μελέτη για την ανόρθωση των δασών του Αγίου Όρους. Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων – Υγροτόπων, Θέρμη Θεσ/νίκης.
- Ερωτοκρίτου, Ν. και Μιχαηλίδης Π. 2015. Εφαρμογή σύγχρονων τεχνικών σχεδίασης σε εκκλησιαστικά ξυλόγλυπτα. Πτυχιακή εργασία, Τμήμα ΣΤΞΕ, ΤΕΙ Θεσσαλίας.
- Ξυλόγλυπτα- Θησαυροί του Αγίου Όρους, 2016. Διαβάστηκε (15-09-16) στην ιστοσελίδα: www.elpenor.org/athos/gr/g218bh01.asp